

Биография, история, съвременност¹

Морис Фадел

Странно нещо е човешката биография. Тя няма върху какво да се опре, освен на своя носител, неустоверима е. Да, някои факти могат да се сверят, ще се намерят очевидци да потвърдят или отхвърлят определени изказвания на лицето, представящо биографията си. Но има ли биография, която е проверима във всички моменти от своето протичане? Пък и знаем, че не в това е истинността на биографията. Че основата на биографичния разказ - животът ни - не са просто публичните постъпки, нито оставените следи, а онова, което, независимо дали го осъзнаваме или не, ни тласка към тези постъпки и поражда въпросните следи – невидимата за другите сфера, наричана с думи като “цел”, “преживяване”, “настроение”, “желание”.

Неустоверимостта на биографията я прави манипулируема или създаваща впечатление за загадка. Биографиите на личностите, които са обект на интерес, обикновено имат различни варианти. Колко често хората лъжат за своя живот! Правят го с голяма лекота. В едно от кварталните кафенета, които посещавам, постоянно срещам човек, който непрекъснато разправя колко значим е. Как е хванал многокилограмова риба или е намерил в скрина на баба си монета от 1 наполеон, екземпляр от рядка емисия, и я е продал за 200 000 лв. Всъщност не зная дали човека лъже, дали казва истината или сам е повярвал на онова, което лъже. Непроверимостта на биографията не ми дава възможност да отсъдя. Тя прави границата между истина, лъжа и самозаблуда леснопрекосима.

Също така тази непроверимост кара хората да са ожесточено ревниви към своите житейски разкази, да се борят срещу нежеланите им версии, да се обиждат, когато по неправилен начин представят живота им. Разказващият своята биографията прилича на подсъдим в сталински процес, където личното самопризнание на обвиняемия е доказателство за вината му. *Съдебният момент* не е за пренебрегване. Биографичните разкази ми изглеждат като *оправдания* на техния основен персонаж. Защото над тях винаги виси обвинението на аудиторията: “Лъжеш!”. Недостатъчните доказателства за истинността на разказа правят от разказвача *виновно създание* – разказващият е виновен, понеже няма как да удостовери твърденията си. Чувството за вина е примесено с *ексхибиционизъм*. Всички сме изпитвали наладата да говорим за себе си, да се разголяваме. Това е наладата на оня, който споделя тайна, която никой в света освен него не знае – собствената му биография. Това е и удоволствието на човека, който говори свободно – изказаното не подлежи на проверка от другите.

Все пак обаче има нещо, които събира *самотните*, разпилени биографии, което, ако не ги удостоверява, то поне ги прави съотносими с обстоятелства извън тях: голямото, важното събитие, надхвърлящите частното съществуване на отделния човек условия - нещото, именувано като “епоха”, “исторически момент”, “контекст”. Автобиографичните разкази, публикувани досега в интернет-продължението на книгата “Историята, населена с хора”, намиращо се на сайта на акад. Вера Мутафчиева, се вписват в един такъв “момент” или “контекст”: социализмът. Самият проект “Историята, населена с хора” е ценен с това, че излиза от обективистичното историческо повествование и от вниманието към водещите персони в значимите събития и показва отделното преживяване случващото се, както и ситуацията на онези, които не са в предните редици на процесите. Също така бива разрушаван стереотипа

историята да бъде фигура на смъртта, да е преди всичко разказ за мъртви. В центъра на “Историята, населена с хора” е живият човек, свидетелят – неговата памет за отминалото, житейските му сюжети.

Разказите бих разделил на два типа. Едните са центрирани около “аз”-а, другите – около случката. За първите важно е как описващият представя себе си в събитието, от значение са неговите изживявания, за вторите – съществена е самата случка. Аз-насочените разкази печелят откъм психология, но проблем е как и доколко е възможно да се реконструира от позицията на сегашния момент отминалото състояние; няма ли преливане върху случилото се на настоящото отношение към него? Ориентираните към случката разкази печелят откъм претенция за фактичност, а и откъм многозначност. Снижената роля на интерпретиращия “аз” освобождава сюжета за разбиранията на аудиторията. Най-древните разкази – митовете, където няма психология, а просто е предадено случилото се, имат толкова много и различни тълкувания.

Всички автобиографични разкази за социализма са обединени от негативния опит с него. Някъде той е по-меко представен, както е при Дмитрий Варзоновцев и Кристиан Банков, другаде - по-ярко като при Емилия Дворянова, Мони Алмалех, Пламен Цветков и Мира Майер. Някъде като при Емилия Дворянова дистанцията от социализма започва още от семейната среда, другаде като при Пламен Цветков тя се извършва в самия разказвач, влизайки в противоречие с отношенията на семейството със системата.

Ако разказите за социализма се събират в своята резигнация спрямо него, то тези за следсоциалистическите времена някак се разпиляват. Не е за пренебрегване, че те са много по-малко от социалистическите сюжети. Човек не може да си създаде единна представа за посттоталитарната действителност на България. Политическият момент става по-незначителен, разказвачът се оттегля в личностното и професионалното си осъществяване. Странно е колко малко досег има до емблематичните за т.нар. “преход”, постоянно коментирани от медиите явления като несигурния живот, корупцията, престъпността, масовото обръщане към проституцията, *анимализацията на съществуването*, невротичното затваряне в теми като дупките по пътищата и смяната на жилищната дограма, емиграцията. Съвременният българин като проституиращо, ремонтиращо и шофиращо същество!

Защо се получава това разминаване между разказите за социализма и тези за последвалите го години?

Всички знаем учебникарското клише за отношението “история - съвременност”. Събитието добива чертите на историчност, когато е приключило, когато, както се казва, мине в историята. Едва тогава то става обозримо и човек от дистанцията, която го разделя с него, може да види въздействието му спрямо себе си. Въпреки влиянието си върху нашето настояще, социализмът е свършил. Разказвачите на автобиографии са в състояние да забележат силовото поле, което той упражнява върху тях.

Не е така със съвременността. Недобило завършеност, историческото събитие остава скрито. Биографиите изглеждат несвързани. Разказите за съвременността са малко, защото животът в настоящето е ангажиран със своето осъществяване, а не с разказването си. Преплетеността на тези разкази се разкрива едва, когато събитието отмине.

Човекът *не е* исторично същество, както е прието да се твърди. Той става такова, щом историческият момент, в който е въвличен *без да знае как*, приключи. Тогава историята се населва с хора.

ⁱ Текстът е четен при представянето на сайта на акад. Вера Мутафчиева, 25 март 2010, заседателна зала на библиотеката на НБУ.